

Szósty Wojewódzki Konkurs Matematyczny „W świecie matematyki”

im. Prof. Włodzimierza Krywickiego

Etap drugi

18 lutego 2014 r.

Maksymalna do zdobycia ilość punktów: 80

1. Drugi etap Konkursu składa się z 4 zadań z treścią oraz 3 zadań z matematyki wyższej (do zadań tych dołączone są definicje, twierdzenia i przykłady pomocne w ich rozwiązywaniu).
2. Maksymalna liczba punktów do zdobycia za każde z zadań podana jest przy numerze zadania.
3. Zabrania się korzystania z korektora.
4. Podczas tego etapu Konkursu dozwolone jest korzystanie z „Zestawu wybranych wzorów matematycznych” wydawanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.
5. Zabrania się korzystania z kalkulatora.
6. W przypadku stwierdzenia niesamodzielnej pracy uczestnika Konkursu (poza korzystaniem z tablic matematycznych wymienionych w punkcie 4) zostaje on wykluczony z Konkursu.

Zadanie 1 (8 punktów). Środki czterech kół o promieniu $a > 0$ znajdują się w wierzchołkach kwadratu o boku a . Znaleźć pole części wspólnej danych czterech kół.

Zadanie 2 (10 punktów). Wykaż, że dla dowolnego $n \in \mathbb{N}$ i dowolnego $k \in \mathbb{N}$ takiego, że $k \geq 2$, liczba $\sqrt[k]{n^2 + n}$ nie jest wymierna.

Zadanie 3 (8 punktów). Określ liczbę dzielników liczby

$$2^2 \cdot 3^3 \cdot 4^4 \cdot \dots \cdot 20^{20}.$$

Zadanie 4 (9 punktów). Niech $a_1, a_2, \dots, a_n \in \mathbb{R}$. Rozważmy następujące liczby

$$M = \max \left\{ \sum_{i=1}^n \alpha_i \cdot a_i : \alpha_i \in \{0, 1\} \right\}, \quad m = \min \left\{ \sum_{i=1}^n \alpha_i \cdot a_i : \alpha_i \in \{0, 1\} \right\}.$$

Pokaż, że

$$M = \frac{\sum_{i=1}^n |a_i| + \sum_{i=1}^n a_i}{2}$$

oraz

$$m = \frac{\sum_{i=1}^n a_i - \sum_{i=1}^n |a_i|}{2}.$$

Definicja. Rozważmy niepusty zbiór G oraz dwuargumentowe działanie $\circ$ w zbiorze G , tj. $\circ : G \times G \rightarrow G$. Uporządkowaną parę $(G, \circ)$ nazywamy **grupą** jeśli

1. $\forall_{a,b,c \in G} (a \circ b) \circ c = a \circ (b \circ c)$;
2. $\exists_{e \in G} \forall_{a \in G} a \circ e = e \circ a = a$ (element e nazywamy elementem neutralnym działania $\circ$);
3. $\forall_{a \in G} \exists_{b \in G} a \circ b = b \circ a = e$ (element b nazywamy elementem odwrotnym do a).

Ponadto, jeśli

$$\forall_{a,b \in G} a \circ b = b \circ a$$

to grupę $(G, \circ)$ nazywamy **abelową (przemienną)**.

Przykład 1. Rozważmy zbiór $\mathbb{Z}_5 = \{0, 1, 2, 3, 4\}$ oraz działanie $\circ : \mathbb{Z}_5 \times \mathbb{Z}_5 \rightarrow \mathbb{Z}_5$ określone wzorem

$$x \circ y = x + y \pmod{5}$$

(tzn. $x \circ y$ to reszta z dzielenia $x + y$ przez 5). Wówczas para $(\mathbb{Z}_5, \circ)$ jest grupą abelową.

Zadanie 5 (7+8 = 15 punktów).

a) Niech $G = \mathbb{R}$ oraz rozważmy działanie $\star : \mathbb{R} \times \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ określone wzorem

$$x \star y = x + y + 4.$$

Sprawdzić czy $(G, \star)$ jest grupą abelową.

b) Niech będzie dana grupa $(G, \circ)$ trójelementowa i niech $G = \{a, b, c\}$. Pokazać, że grupa ta jest abelowa.

Definicja. Niech X, Y będą zbiorami. Iloczynem kartezjańskim zbiorów X i Y nazywamy zbiór $X \times Y = \{(x, y) : x \in X, y \in Y\}$.

Definicja. Relacją w zbiorze X nazywamy dowolny zbiór $\mathcal{R} \subseteq X \times X$. Dla uproszczenia zapisu zamiast $(x, y) \in \mathcal{R}$ piszemy $x\mathcal{R}y$.

Przykład 2. Relacją w zbiorze $\mathbb{N}$ jest klasyczna relacja $\leq$ (tj. $(n, m) \in \leq$ wtedy i tylko wtedy gdy $n \leq m$).

Definicja. Powiemy, że relacja $\mathcal{R}$ w zbiorze X jest:

- a) zwrotna, jeśli $\forall_{x \in X} x\mathcal{R}x$;
- b) przechodnia, jeśli $\forall_{x, y, z \in X} (x\mathcal{R}y \wedge y\mathcal{R}z) \implies x\mathcal{R}z$;
- c) słabo antysymetryczna, jeśli $\forall_{x, y \in X} (x\mathcal{R}y \wedge y\mathcal{R}x) \implies x = y$.

Relację, która jest zwrotna, przechodnia i słabo antysymetryczna, nazywamy **relacją częściowego porządku** w zbiorze X . Relację, która jest relacją częściowego porządku oznaczamy z reguły symbolem $\preceq$.

Przykład 3. Rozważmy zbiór $\mathcal{P}(\mathbb{N})$ (wszystkich podzbiorów zbioru liczb naturalnych) oraz relację inkluzji (zawierania) $\subseteq$ w tym zbiorze. Jest to relacja częściowego porządku.

- Pokażemy, że $\subseteq$ jest zwrotna. Niech $A \in \mathcal{P}(\mathbb{N})$, mamy oczywiście $A \subseteq A$.
- Pokażemy, że $\subseteq$ jest przechodnia. Niech $A, B, C \in \mathcal{P}(\mathbb{N})$ i załóżmy, że $A \subseteq B$ oraz $B \subseteq C$. Wówczas oczywiście $A \subseteq C$.
- Pokażemy, że $\subseteq$ jest słabo antysymetryczna. Niech $A, B \in \mathcal{P}(\mathbb{N})$ i załóżmy, że $A \subseteq B$ oraz $B \subseteq A$. Wówczas $A = B$.

Definicja. Niech X będzie niepustym zbiorem oraz $\preceq$ będzie relacją częściowego porządku w tym zbiorze. Element $a \in X$ nazywamy elementem:

- **najmniejszym**, jeśli $\forall_{x \in X} a \preceq x$;
- **minimalnym**, jeśli nie istnieje $x \in X$ taki, że $x \neq a$ oraz $x \preceq a$;
- **największym**, jeśli $\forall_{x \in X} x \preceq a$;

- **maksymalnym**, jeśli nie istnieje $x \in X$ taki, że $x \neq a$ oraz $a \preceq x$.

Twierdzenie 4. Niech X będzie niepustym zbiorem oraz $\preceq$ będzie relacją częściowego porządku w tym zbiorze. Wówczas każdy element największy jest maksymalny i każdy element najmniejszy jest minimalny.

Przykład 5. Rozważmy zbiór $X = \{2, 4, 6, 8\}$ oraz relację $\preceq$ w tym zbiorze zdefiniowaną następująco

$$x \preceq y \iff x \text{ dzieli } y.$$

Pokażemy, że $\preceq$ jest relacją częściowego porządku:

- Pokażemy, że $\preceq$ jest zwrotna. Niech $x \in X$. Wówczas oczywiście x dzieli x , zatem $x \preceq x$.
- Pokażemy, że $\preceq$ jest przechodnia. Niech $x, y, z \in X$ i założmy, że $x \preceq y$ oraz $y \preceq z$, tj. $y = kx, z = ly$ dla pewnych $k, l \in \mathbb{Z}$. Mamy stąd, że $z = klx$ oraz $kl \in \mathbb{Z}$, zatem x dzieli z , więc $x \preceq z$.
- Pokażemy, że $\preceq$ jest słabo antysymetryczna. Niech $x, y \in X$ i założmy, że $x \preceq y$ oraz $y \preceq x$. Stąd x dzieli y oraz y dzieli x , zatem $x = y$.

Zauważmy, że w zbiorze X istnieje element najmniejszy, istnieje element minimalny, istnieją dwa elementy maksymalne ale nie istnieje element największy. Istotnie

- Liczba 2 jest elementem najmniejszym, ponieważ $2 \preceq 2, 2 \preceq 4, 2 \preceq 6, 2 \preceq 8$.
- Wobec Twierdzenia 4, liczba 2 jest elementem minimalnym. Ale widać to też wprost z definicji: nie istnieje $x \in X, x \neq 2$ taki, że $x \preceq 2$ (nie istnieje w X liczba, która dzieli 2 i jest różna od 2).
- Elementami maksymalnymi są 8 oraz 6, ponieważ nie istnieje w X element $x \neq 8$, taki, że $8 \preceq x$. Podobnie dla 6.
- Nie istnieje element największy, ponieważ jedynymi kandydatami są 6 i 8 ale mamy, że $\neg(6 \preceq 8)$ oraz $\neg(8 \preceq 6)$.

Definicja. Relację częściowego porządku $\preceq$ w zbiorze X nazywamy liniową, jeśli

$$\forall x, y \in X \quad x \preceq y \vee y \preceq x.$$

Przykład 6. Zauważmy, że relacja częściowego porządku w Przykładzie 5 nie jest liniowa, ponieważ nieprawda, że $6 \preceq 8$ oraz nieprawda, że $8 \preceq 6$. Innymi słowy, elementy $6, 8 \in X$ są nieporównywalne.

Przykład 7. W zbiorze $\mathbb{N} \times \mathbb{N}$ rozważmy następującą relację

$$(n, m) \preceq (k, l) \iff ((n < k) \vee (n = k \wedge m \leq l)).$$

Na przykład w relacji $\preceq$ są: $(1, 2) \preceq (2, 1), (3, 4) \preceq (3, 7)$. Pokażemy, że $\preceq$ jest relacją częściowego porządku:

- Pokażemy, że $\preceq$ jest zwrotna. Niech $(n, m) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$. Wówczas oczywiście $(n, m) \preceq (n, m)$.
- Pokażemy, że $\preceq$ jest przechodnia. Niech $(n_1, m_1), (n_2, m_2), (n_3, m_3) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ i załóżmy, że $(n_1, m_1) \preceq (n_2, m_2)$ oraz $(n_2, m_2) \preceq (n_3, m_3)$. Mamy następujące możliwości

– $n_1 < n_2$ oraz $n_2 < n_3$. Wówczas mamy $n_1 < n_2 < n_3$, skąd $n_1 < n_3$, zatem $(n_1, m_1) \preceq (n_3, m_3)$.

– $n_1 < n_2$ oraz $n_2 = n_3$ i $m_2 \leq m_3$. Wówczas $n_1 < n_2 = n_3$, czyli $n_1 < n_3$. Zatem $(n_1, m_1) \preceq (n_3, m_3)$.

w pozostałych przypadkach podobnie.

- Pokażemy, że jest słabo antysymetryczna. Niech $(n_1, m_1), (n_2, m_2) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ i załóżmy, że $(n_1, m_1) \preceq (n_2, m_2)$ oraz $(n_2, m_2) \preceq (n_1, m_1)$. Łatwo widać, że mamy jedynie możliwość $(n_1, m_1) \preceq (n_2, m_2)$, gdyż $n_1 = n_2$ i $m_1 \leq m_2$ oraz $(n_2, m_2) \preceq (n_1, m_1)$, ponieważ $n_2 = n_1$ i $m_2 \leq m_1$. Wówczas $n_1 = n_2, m_1 = m_2$ czyli $(n_1, m_1) = (n_2, m_2)$.

Wobec powyższego $\preceq$ jest częściowym porządkiem w $\mathbb{N} \times \mathbb{N}$. Zauważmy, że element $(1, 1)$ jest elementem najmniejszym i minimalnym. Istotnie, dla każdego $(n, m) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ oczywiście mamy $(1, 1) \preceq (n, m)$. Ponadto (wobec Twierdzenia 4), nie istnieje ani element maksymalny ani największy, bowiem dla każdego $(n, m) \in \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ mamy oczywiście $(n, m) \preceq (n + 1, m)$. Porządek $\preceq$ jest liniowy.

Zadanie 6 (6+9=15 punktów).

- a) Rozważmy zbiór $X = \{3, 7, 9, 12, 252\}$ i relację $\preceq$ określoną formułą

$$x \preceq y \iff x \text{ dzieli } y.$$

Czy istnieją w tym zbiorze elementy najmniejsze, minimalne, największe, maksymalne?
Odpowiedzi uzasadnij i ewentualnie wskaż te elementy.

- b) Rozważmy zbiór $X = \mathbb{N} \times \mathbb{N}$ oraz dwie relacje $\preceq_1, \preceq_2$ określone następująco

$$(n, m) \preceq_1 (k, l) \iff n \leq k \wedge m \leq l,$$

$$(n, m) \preceq_2 (k, l) \iff n \geq k \wedge m = l.$$

Pokaż, że $\preceq_1, \preceq_2$ są relacjami częściowego porządku. Czy istnieją w tych porządkach w zbiorze X elementy najmniejsze, minimalne, największe, maksymalne? Odpowiedzi uzasadnij i ewentualnie wskaż te elementy.

Definicja. Niech X będzie niepustym zbiorem. Rodzinę $\mathcal{F} \subseteq \mathcal{P}(X)$ nazywamy **ciałem**, jeśli spełnia następujące warunki

1. $\emptyset \in \mathcal{F}$;
2. $\forall A \in \mathcal{F} \quad X \setminus A \in \mathcal{F}$;
3. $\forall A, B \in \mathcal{F} \quad A \cup B \in \mathcal{F}$.

Dodatkowo, jeśli zamiast warunku 3. zachodzi warunek

$$3'. \forall A_1, A_2, A_3, \dots \in \mathcal{F} \quad \bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n \in \mathcal{F},$$

to ciało $\mathcal{F}$ nazywamy **σ -ciałem**.

Przykład 8. Niech $X = \mathbb{N}$ oraz $\mathcal{F} = \mathcal{P}(\mathbb{N})$. Wówczas $\mathcal{F}$ jest σ -ciałem. Istotnie, mamy

- $\emptyset \in \mathcal{F}$;
- Niech $A \in \mathcal{F}$, tj. $A \subseteq \mathbb{N}$. Wówczas oczywiście $\mathbb{N} \setminus A \subseteq \mathbb{N}$, zatem $\mathbb{N} \setminus A \in \mathcal{F}$;
- Niech $A_1, A_2, \dots \in \mathcal{F}$, tj. $A_n \subseteq \mathbb{N}$ dla $n \in \mathbb{N}$. Wtedy oczywiście $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n \subseteq \mathbb{N}$, czyli $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n \in \mathcal{F}$.

Przykład 9. Niech $X = \mathbb{N}$ i niech $W = \{1, 2, 3\}$. Rodzina $\mathcal{F} = \{\emptyset, \mathbb{N}, W, \mathbb{N} \setminus W\}$ jest σ -ciałem. Istotnie, mamy

- $\emptyset \in \mathcal{F}$ z definicji rodziny $\mathcal{F}$;
- Niech $A \in \mathcal{F}$. Mamy następujące możliwości
  - $A = \emptyset$, wtedy $\mathbb{N} \setminus A = \mathbb{N}$, więc $\mathbb{N} \setminus A \in \mathcal{F}$;
  - $A = \mathbb{N}$, wtedy $\mathbb{N} \setminus A = \emptyset$, więc $\mathbb{N} \setminus A \in \mathcal{F}$;
  - $A = W$, wtedy $\mathbb{N} \setminus A = \mathbb{N} \setminus W$, więc $\mathbb{N} \setminus A \in \mathcal{F}$;
  - $A = \mathbb{N} \setminus W$, wtedy $\mathbb{N} \setminus A = W$, więc $\mathbb{N} \setminus A \in \mathcal{F}$.
- Niech $A_1, A_2, \dots \in \mathcal{F}$. Ponieważ $\mathcal{F}$ jest skończona, to mamy tylko następujące możliwości
  - jeśli w ciągu $A_1, A_2, \dots$ występują tylko zbiory puste, to wtedy $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n = \emptyset \in \mathcal{F}$;

- jeśli w ciągu $A_1, A_2, \dots$ występuje zbiór $\mathbb{N}$, wtedy $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n = \mathbb{N} \in \mathcal{F}$;
- jeśli w ciągu $A_1, A_2, \dots$ występują zbiór W oraz $\mathbb{N} \setminus W$, wtedy $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n = \mathbb{N} \in \mathcal{F}$;
- jeśli w ciągu $A_1, A_2, \dots$ występują tylko zbiory puste i pojawia się zbiór W , wtedy $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n = W \in \mathcal{F}$;
- jeśli w ciągu $A_1, A_2, \dots$ występują tylko zbiory puste i pojawia się zbiór $\mathbb{N} \setminus W$, wtedy $\bigcup_{n \in \mathbb{N}} A_n = \mathbb{N} \setminus W \in \mathcal{F}$.

Zadanie 7 (8+7=15 punktów).

a) Niech $X = \mathbb{N}$ i rozważmy rodzinę

$$\mathcal{F} = \{A \subseteq \mathbb{N} : A - \text{ jest skończony lub } \mathbb{N} \setminus A - \text{ jest skończony}\}.$$

Sprawdzić czy $\mathcal{F}$ jest ciałem. Czy jest też σ -ciałem?

b) Niech $X = \{a, b, c, d\}$ i niech $\mathcal{F} = \{\emptyset, X, \{a\}, \{c\}, \{b, c, d\}, \{a, b, d\}, \{a, c\}, \{b, d\}\}$. Sprawdzić czy $\mathcal{F}$ jest ciałem. Czy jest też σ -ciałem?